

İki Savaş Arası Dönemde Uluslararası Toplum ve Çatışma: İngiliz Okulu Perspektifinden Mançurya Krizini Anlamak

Volkan ŞEYŞANE¹⁾²

Özet: *Bu makale, iki savaş arası dönemi İngiliz Okulu yaklaşımının kuramsal kavramları ile analiz etmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede, İngiliz Okulu'nun temel kuramsal önermeleri ve uluslararası toplum kavramı ortaya konmuş; ardından modern uluslararası toplumun tarihsel gelişimi irdelenmiştir. Bunlara ek olarak, iki savaş arası dönem uluslararası sistemi Milletler Cemiyeti teşkilatı merkeze alınarak tartışılmış ve 1931 Mançurya krizi bu kuramsal ve tarihsel bağlamda analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu makalenin temel amacı, iki savaş arası dönem uluslararası toplumunu çoğulcu (pluralist) kategoride tanımlayarak bu dönemdeki çatışma olgusunu anlamaya katkı yapacak şekilde yeni bir perspektif sunmaktır.*

Anahtar Kelimeler: *İngiliz Okulu, uluslararası toplum, Milletler Cemiyeti ve 1931 Mançurya Krizi.*

---

¹ Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Araştırma Görevlisi

² İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı Doktora Öğrencisi
(v.seysane@alumni.lse.ac.uk)

Giriş

17 Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım, anlaşmazlıkların çatışmaya dönüşmesini engelleyecek ve barışı koruyacak yeni bir uluslararası ilişkiler anlayışının geliştirilmesine dair ihtiyacı gün yüzüne çıkardı. Gerek Batılı siyasal elitler gerekse Batı kamuoyu ulusların kolektif güvenliğini sağlayacak devletlerarası bir örgütü savaş sonrası yeniden inşa edilen uluslararası sistemde çatışmaları önleyecek ve barışı koruyacak etkin bir araç olarak görmeye başladılar. 1919 Paris Barış Konferansı'nda bir araya gelen savaşın galipleri, bu amaçla, ilk iş olarak yeni kurulacak uluslararası örgütün çerçevesini belirlemeye giriştiler. Bu çerçevede kurulan Millet Cemiyeti (MC) savaş sonrası uluslararası ilişkilerde düzeni sağlayacak mekanizma olarak görüldü. Üye devletlere dış saldırıya karşı toprak bütünlüklerini ve siyasi bağımsızlıklarını garanti eden ve uluslararası anlaşmaların sadece barışçıl yöntemlerle değiştirileceğini öngören MC, savaş sonrası uluslararası sistemin merkezini oluşturdu. Ancak, 1931 yılında Japonya'nın Mançurya'yı işgali, iki savaş arası dönemin kolektif güvenlik sistemine ve MC'nin kriz çözme kapasitesine indirilen ilk darbe olarak dünyayı İkinci Dünya Savaşı'na götüren krizlerin başlangıcı olarak değerlendirildi. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı, iki savaş arası dönem uluslararası sistemini, MC teşkilatını ve 1931 Mançurya krizini İngiliz Okulu yaklaşımının kavramsal araçları ile analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda, bu makalede iki savaş arası dönemde uluslararası sistemin evrimi ve uluslararası toplumun 1931 Mançurya Krizine reaksiyonu, İngiliz Okulu'nun öncü temsilcileri olan Martin Wight ve Hedley Bull'ın devletler-sistemi ve uluslararası toplum kavramları çerçevesinde incelenecektir.

Makalenin ilk kısmında, Wight ve Bull'ın yapıtları ışığında İngiliz Okulu'nun temel kuramsal tartışmaları ve uluslararası toplum kavramı irdelenmiştir. İkinci bölümde ise, tarihsel bir perspektifle uluslararası toplumun doğuşu, evrimi ve Birinci Dünya Savaşı Sonrasında inşa edilen uluslararası sistem analiz edilmiştir. Bu bölüm çerçevesinde, ağırlıklı olarak MC sistemi ve Uzakdoğu Asya-Pasifik bölgesindeki büyük güçler arası ilişkileri belirleyen Washington sistemine odaklanılmıştır. Son kısımda ise, 1931 Mançurya Krizinde kolektif güvenlik mekanizmasının etkin şekilde çalıştırılmamasının nedenleri keşfedilmeye çalışılmıştır.

İngiliz Okulu ve Uluslararası Toplum Kavramının Gelişimi

İngiliz Okulu, İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'de, uluslararası ilişkiler kuramına hâkim olan realizm-liberalizm ikiliğini aşmaya çalışan ve farklı kavram ile teorileri birleştiren bir akım olarak doğmuştur. Bu açıdan, inşacılık (*constructivism*) ile birlikte uluslararası ilişkiler teorisinde daha ortada bir konuma sahiptir¹; bir tür 'üçüncü yol' olarak tarif edilebilir. İngiliz Okulu, başat teorik yaklaşımlar olan realizm ve liberalizmin bir sentezi olarak da değerlendirilmiştir.² Okulun ilk kuşak temsilcilerinin çalışmalarında bu iki dominant teorinin etkileri güçlü bir şekilde görülse de İngiliz Okulu yaklaşımı temelde uluslararası ilişkilere hâkim olan bu dikotomiye aşma çabasının bir ürünü olarak doğmuştur. Bu bölümde, ilk olarak İngiliz Okulu yaklaşımının doğuşu ve bu süreçte belirleyici olan kuramsal ve yöntemsel tartışmalar irdelenmiş; ardından Okulun uluslararası ilişkiler kuramına önemli bir katkısı olan uluslararası toplum kavramı Bull'ın "anarşik toplum" tezi ve Wight'ın "üç gelenek" tartışmaları çerçevesinde analiz edilmiştir. Son olarak, uluslararası toplumun çoğulcu (*pluralist*) ve dayanışmacı (*solidarist*) türlerine değinilmiştir.

İngiliz Okulunun son dönem temsilcilerinden olan Tim Dunne, okulun doğuşunda etkili olan dört önemli gelişmeye işaret eder.³ Bunlardan ilki, Charles Manning'in *London School of Economics and Political Science*'ta uluslararası toplum kavramının merkezî bir konuma sahip olduğu yeni bir

¹ Tim Dunne, "The English School", Tim Dunne, MiljaKurki ve Steve Smith (eds.) içinde, **International Relations Theories Discipline&Diversity**, (New York: Oxford University Press, 2010), s.136.

² Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, **International Relations Theory**, (New York&London: Longman, 2010), s. 242.

³ **Ibid.**, s. 137.

öğretim programı geliştirmesidir. Kuşkusuz, yaklaşımın daha sonraki bazı önemli temsilcilerinin de katıldığı Martin Wight'ın teori derslerinde, uluslararası ilişkiler teorisini üçlü bir gelenek çerçevesinde felsefi ve kuramsal olarak incelenmesi de okulun ortaya çıkışında önemlidir. Wight, bu derslerinde uluslararası ilişkiler kuramını (Machiavellici/Hobbesçu) realizm, (Grotiusçu) rasyonalizm ve (Kantçı) devrimcilik gelenekleri dâhilinde derinlemesine tartışmıştır.⁴ Yine 1950'lerin ortasında, özellikle Hedley Bull'ın realizm-liberalizm tartışmasını uluslararası ilişkiler analizi için yetersiz bulması ve bunun bir sonucu olarak uluslararası ilişkiler için yeni bir yaklaşım arayışı da etkilidir. Son olarak, bu akademik faaliyetlerin ve kuramsal arayışların kurumsallaşması, Ocak 1959'da Herbert Butterfield'in *The British Committee on the Theory of International Politics*'i kurmasıyla olmuştur. Daha sonra *Diplomatic Investigations* başlığı ile yayımlanan bu komitenin çalışmaları, uluslararası ilişkilerin doğasının ne olduğu ve uluslararası anarşi koşullarında düzen (*order*) kurmanın olasılıklarının neler olduğu temel soruları ışığında şekillenmiştir. Burada altı çizilmesi gereken nokta, bu aşamaların her birinin yeni bir kuramsal açılım çabası taşımasıdır. Bu nedenle, İngiliz Okulunun oluşumunda etkili olan her bir gelişmenin en önemli yanı sadece aynı kurumsal bağlara sahip ve aynı disipline ait araştırmacıların biraraya gelmesi değil, aynı zamanda başlangıcından bu yana uluslararası ilişkiler kuramının sıkıştığı realizm-liberalizm tartışmasını aşan farklı bir kuramsal bakış açısı geliştirme gayretleridir.

İngiliz Okulunun uluslararası ilişkiler kuramında en ayırt edici özelliği, tartışmalarının en başından beri uluslararası ilişkilerin toplumsal özelliğini vurgulamış olmalarıdır.⁵ Ancak, uluslararası ilişkilerin toplumsal yanı, İngiliz Okulu için 1980'lerde ortaya çıkan inşacılıktan, özellikle de sosyal inşacılıktan farklıdır. Okul, bu kavramla devletlerarası ilişkilerde kendine özgü nitelikleri olan ve tarihsel olarak inşa edilen bir "uluslararası toplum" oluştuğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla, Okulun uluslararası ilişkiler kuramına en önemli katkısı, uluslararası toplum kavramını derinleştirmeleridir. İngiliz Okulunun kurucularında biri olan Martin Wight için, uluslararası ilişkiler teorisinin konusu hâlihazırda uluslararası hukuk temelinde "devletlerarası toplum", "milletler ailesi" ya da "uluslararası topluluk" üzerine fikir yürütme geleneği olagelmıştır.⁶ Okul geliştirdiği bu anahtar kavramla uluslararası ilişkiler kuramının, realistlerin iddia ettiği gibi devletlerarası ilişkilerin zorunlu olarak çatışmacı olduğu tezine ya da, aksi bir yaklaşım olan, liberallerin uluslararası ilişkilerin işbirliği ve uyuma dayandığı savına sıkışmasını önlemiştir. Böylece, Uluslararası İlişkiler disiplinde hegemonik bir konuma sahip olan ve tartışmaların çerçevesini belirleyen *realizm vs liberalizm* sınırlamasından kaçınmayı hedeflemişlerdir.⁷

İngiliz Okulunun ortaya çıkışında önemli bir diğer etken ise uluslararası ilişkilerde yöntem sorunudur. Özellikle, 1950'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde gelişen davranışsal ve katı pozitivist yöntem yaklaşımını, Wight dikkate almamış; Bull ise bu gelişen akıma muhalefet etmiştir.⁸ Bull, nicel verilere dayalı davranışçı yöntemi gerçeği çarpıtmakla eleştirmiş; klasik yaklaşımdan yana tavır alarak uluslararası ilişkilerdeki analizlerde felsefe, tarih ve hukuktan yararlanan bir perspektifle kuramsallaştırmayı savunmuştur. Okulun diğer temsilcileri de yöntemsel olarak tarihsel sosyolojik bir bakışla yorumlayıcı bir yöntem benimsemişlerdir.

⁴ Wight'ın bu analizleri için lütfen **bkz.** Martin Wight, **International Theory The Three Traditions**, (New York: Holmes&Meier, 1992). Wight'ın üç gelenek olarak tanımladığı yaklaşımlar çağdaş uluslararası ilişkiler kuramındaki yaklaşımlarla birebir eşleşmez; Wight, bundan farklı olarak kendi kuramsal kategorilerini belirlemiştir.

⁵ Balkan Devlen ve Özgür Özdamar, "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 7., Sayı. 25, (Bahar, 2010), s.44.

⁶ Martin Wight, "Why is There no International Theory?", Martin Wight ve Herbert Butterfield (eds.) içinde, **Diplomatic Investigations**, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1966), s.18.

⁷ Tim Dunne, **op.cit.**s.136

⁸ Hedley Bull, "Martin Wight and The Theory of International Relations", Martin Wight içinde, **op.cit.**, s. XI. Ayrıca, Uluslararası İlişkilerdeki bu yöntem tartışması için lütfen **bkz.** Oktay F. Tanrısever, "Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması", İhsan Dağı, Atıla Eralp, Fuat Keyman, Necati Polat, Oktay Tanrısever, Faruk Yalvaç ve Nuri Yurdusev (eds.) içinde, **Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (İstanbul: İletişim, 2011), ss. 89-130.

Uluslararası İlişkilerin yapısı, İngiliz Okuluna göre, devletlerin ve devlet-dışı aktörlerin hareket ettiği anarşik bir yapıdır. Nihayetinde egemen devletler birbirleriyle ilişkilerinde, olağan bir toplumda yaşayan insanların tabi olduğu gibi ortak bir otoriteye tabi değillerdir.⁹ Anarşik yapı, sadece uluslararası ilişkilerin merkezî karakterini belirlemez, özellikle Wight ve Bull için, aynı zamanda, uluslararası ilişkiler kuramında farklı geleneklerin sınıflandırılmasında da bir ölçüttür. Bu açıdan, disiplinin kuramsallaştırılmasının da başlangıç noktasıdır.

19

Uluslararası ilişkilerin anarşik doğasına ilişkin bir diğer önemli nokta, anarşik yapının devletlerarası bir toplumun oluşması önünde bir engel olarak sunulmuş olmasıdır. Ancak, Bull, buna karşı çıkar ve anarşik özelliğin uluslararası toplum fikri ile uzlaşmaz olduğu düşüncesine katılmaz. Bull'a göre aksine bu durum uluslararası toplumun özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Çünkü uluslararası toplum anarşik bir toplumdur; olağan toplumlardan farklı olarak devletlerin herhangi bir hükümete tabi olmaksızın oluşturdukları bir toplumdur.¹⁰

Egemen devletlerin her hangi bir dünya hükümetine tabi olmaksızın bir uluslararası toplum oluşturdukları düşüncesini İngiliz Okulu, uluslararası ilişkilerde üç geleneğin karşılaştırmalı bir analiziyle temellendirirler. Wight'ın sınıflandırmasıyla uluslararası ilişkilerin doğasına ilişkin üç gelenek mevcuttur: Realizm, rasyonalizm ve devrimcilik. Bu üç gelenek sırasıyla dört öncü düşünür ile de eşleşir: ilki Machiavelli ve Hobbes, ikincisi Grotius ve sonuncusu Kant. Bull da Wight'ın bu üç gelenek analizini kendi kuramsallaştırmasının temeli olarak alır. Wight göre, uluslararası ilişkilerin temel konusu birbiriyle ilişkili olan, uluslararası anarşi, diplomasi ve ticaret, devletler toplumu düşüncesi olarak sıraladığı üç farklı siyasal durumdan oluşmaktadır.¹¹ Uluslararası ilişkilerdeki üç gelenek kendi konularını uluslararası ilişkilerin bu üç genel durumuna göre belirler.

İlk yaklaşım, kökenlerini Machiavelli ve Hobbes'ta bulur; devletlerarası ilişkileri doğa hali ya da savaş durumu olarak tanımlar. Realizm, devletlerarasındaki ilişkileri hukuk ya da ahlakla sınırlanmaksızın bir çatışma hali olarak görür. Bu düşünce, iç politikayla analoji kurularak, Hobbes'un doğa haline yani insanların ortak bir hükümet altında toplum halinde örgütlenmeden önce her hangi bir hukuksal ya da etik kural sınırlaması olmaksızın bir kaos durumunda yaşadıkları varsayımına dayanır. Dolayısıyla, insanlar arasında kaosu sonlandıran, bir araya gelerek oluşturdukları sosyal kontrat sonucu meydana gelen devlettir. Ancak, bu yaklaşım uluslararası anarşi durumuna devletlerarası sosyal bir kontratın son vereceğini iddia etmez.¹² Bu gelenek için uluslararası ilişkilerin doğru tanımı uluslararası anarşidir.¹³ Bu açıdan, uluslararası toplum yoktur; onu oluşturduğu iddia edilen tüm düzenlemeler- uluslararası hukuk, kurallar ve kurumlar- kurgusaldır. Nihayetinde, devletler bu düzenlemelerle sınırlanmaksızın kendi çıkarları peşinde hareket ederler.

İkinci önemli kuramsal yaklaşım olan devrimcilik ise uluslararası ilişkilerin kurucu unsurunun anarşik yapısı olduğu önermesini kabul etmekle birlikte uluslararası anarşi durumunun sona erdirilmesi gerektiğini öne sürer.¹⁴ Kantçı devrimci yaklaşıma göre uluslararası politika devletlerarası çatışmadan ibaret değildir. Kantçı gelenek için, uluslararası politika, devletlerarası ilişkilerin yürütüldüğü, yüzeyde ve geçici bir katedir; derinde olan ise devletleri de oluşturan insanlar arasındaki ilişkilerle ilgili olmasıdır. Dolayısıyla, önemli olan devletlerarası sistemin yerini alacak insanların topluluğudur. Kantçı gelenek uluslararası ilişkilerde etiğe vurgu yapmasına karşın, uluslararası etik devletlerin uluslararası toplumun üyesi olarak uymaları gereken normlardan ziyade insanların birlikteliği için herkesin uyması gereken devrimci bir zorunluktur.¹⁵

Üçüncü gelenek olan Grotiusçu rasyonalizm, diğer yandan, uluslararası anarşi koşulunun uluslararası ilişkilere hâkim olduğu fikrini yadsımaz; ancak verili bu yapı içinde uluslararası

⁹ Hedley Bull, "Society and Anarchy in International Relations", Martin Wight ve Herbert Butterfield (eds.) içinde, **Diplomatic Investigations**, s. 35.

¹⁰ **Ibid.**, s.48.

¹¹ Wight, **op.cit.**, s.7.

¹² Bull, "Society and Anarchy in International Relations", ss. 37-38.

¹³ Bull "Martin Wight and The Theory of International Relations", s. XI.

¹⁴ Bull, "Society and Anarchy in International Relations", s. 38.

¹⁵ Bull "Martin Wight and The Theory of International Relations", s. XII.

münasebet (*international intercourse*) unsuruna vurgu yapar.¹⁶Bull, rasyonalist yaklaşımın analizinde egemen devletlerin oluşturduğu uluslararası toplum olasılığının merkezi bir rol oynadığına işaret eder.¹⁷ Bull için burada önemli olan uluslararası ilişkilere ilişkin bir kuramsallaştırmada iç siyasal (*domestic politics*) süreçlerle analogi kurmanın sınırlılıklarıdır. Sonuçta, devletlerarası düzen bireyler arasındaki ilişkiler ağından farklıdır ve bu tür bir analogi, uluslararası ilişkileri açıklamakta yetersiz kalacaktır. Bull, burada Hobbesçu realizmin uluslararası toplumun imkânsızlığını açıklamak için başvurduğu uluslararası politika-iç politika karşılaştırmasının birçok açıdan zayıf kaldığına vurgu yapar. Ona göre, eğer yine de bir karşılaştırmaya ihtiyaç varsa, Hobbes'un doğa durumu yorumundan ziyade Lockeçu versiyon uluslararası ilişkiler için daha aydınlatıcı olacaktır. Lockeçu doğa durumunda hukuku dikte eden bir merkezi otorite olmamasına karşın adaleti ve düzeni sağlamak için toplumun üyeleri kendi ortak iyileri için hukuku değerlendirmeli ve uygulamalıdır.¹⁸Wight'a göre de uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı hâlihazırda uluslararası politikanın iç politikadan farklı olduğunu bize söyler.¹⁹ Realizme daha yakın olduğu *Power Politics* adlı kitabında Wight uluslararası politika-iç politika ayrımını şu şekilde ortaya koyar: "... iç politikada güç (iktidar) için mücadele hukuk ve kurumlar çerçevesi tarafından yönetilir ve sınırlandırılırken; uluslararası politikada hukuk ve kurumlar güç mücadelesi ile yönetilir ve sınırlandırılır."²⁰ Yine de, uluslararası anarşi tam bir kaos durumu değildir; uluslararası ilişkilerde çatışma kadar işbirliği de mevcuttur. İşbirliği, diplomatik ilişkiler, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler aracılığıyla yürütülür ve bu kurumlar yalnızca güce dayalı bir politikayı ılımlı hale getirir. Grotiusçu rasyonalizme göre, uluslararası ilişkilerde egemen devletler belli amaçlardan ötürü birbirleriyle bağlı olduklarının farkındadırlar.²¹Devletlerin bu farkındalıkları-rasyonelleri- her hangi bir hükümete ihtiyaç duymaksızın bir toplum oluşturmalarını sağlar. Grotiusçu rasyonalizmde uluslararası toplum kavramı uluslararası hukuk geleneğinin bir sonucudur. Nihayetinde, devletler, uluslararası toplumun üyesi olarak haklara ve yükümlüklere sahip birer bağımsız siyasal birimdir ve varlıklarını sürdürebilmeleri için uluslararası toplumun dayandığı uluslararası hukukî ve etik kurallarla bütünleşirler.

İngiliz Okulu için uluslararası toplum tartışmalarında temel hareket noktası uluslararası ilişkilerde düzenin (*order*) sağlanıp sağlanamayacağı sorusudur. Uluslararası ilişkilerde düzen, uluslararası toplumun temel hedeflerinin sürdürülmesi için bir ön koşuldur.²²Ancak, yine de uluslararası ilişkilerde her sistem uluslararası toplum olarak tanımlanmaz. Bull, Wight gibi, uluslararası toplum ile devletler sistemi (*system of states*) arasında farklar olduğuna işaret eder. Uluslararası toplum ile devletler sisteminin ortak noktası kurucu birimin egemen eşit devletler olmasıdır. Her şeyden önce uluslararası ilişkilerin kurucu unsurları olan bağımsız siyasal topluluklar olarak devletler, İngiliz Okulu kuramında da, en temel aktör olarak değerlendirilirler. Uluslararası toplumun eşit bir üyesi olarak kabul edilebilmesi için bir devletin belli bir toprak bütünü ve insan topluluğu üzerinde egemenlik uygulayan ve dış otoritelerden tamamen bağımsız bir yönetim olarak tanınması (*recognition*) gerekmektedir.²³Tarihsel ve coğrafi olarak farklı formlar alsalar da egemen bağımsız bir siyasal birim olmaları devletlerin gerek uluslararası toplumun gerekse de devletler sisteminin üyesi olmalarında asli bir koşuldur. Bu açıdan, egemen devlet olarak tanınma kurucu bir unsur olduğu kadar uluslararası toplumun parçası olması açısından belirleyicidir.

Uluslararası devletler sistemi, uluslararası toplumu önceleyen bir uluslararası kümelenmeyi (*international constellation*) ifade eder. Uluslararası toplumun oluşumu için onu önceleyen bir uluslararası devletler sistemine ihtiyaç varken, her devletler sistemi uluslararası toplumu ifade etmez; zorunlu olarak ona evrilmez. Ancak her ikisi de tarihsel olarak evirilerek inşa edilir. Wight, devlet sistemlerini tarihsel olarak incelemiş ve antik dönemden modern çağa dek analizini yapmıştır. Wight için devletlerarası ilişkilerin sistem oluşturması için, belli bir 'tür' grup siyasal birimin belli bir oranda

¹⁶Wight, *op.cit.*, s.13.

¹⁷Bull, "Society and Anarchy in International Relations", s. 38.

¹⁸Hedley Bull, *The Anarchical Society*, (London: Palgrave, 1977), s. 46.

¹⁹Wight, *Power Politics*, (New York, London: Continuum 2004),s. 102.

²⁰*Ibid.*

²¹Bull, "Society and Anarchy in International Relations", s. 38.

²²Bull, *The Anarchical Society*, s. 8.

²³*Ibid.*

sürekli ilişki içinde olması ve iletişim kurmaları gerekmektedir.²⁴ Devlet sistemleri içinde de farklı kategoriler mevcuttur: uluslararası devletler sistem ve süzeran-devlet sistemi. İlkinde, sistem içinde hegemon konumda bir birim olsa da sistemi oluşturan diğer birimler de egemenliğe ve bağımsızlığa sahiptirler. Buna ek olarak, hegemonya uluslararası sistem yıkılmaksızın bir birimden diğerine geçebilir. Süzeran-devlet sisteminde ise, sisteme hâkim olan birim, yani süzeran, egemenliğe sahip olan tek birimdir. Diğer bir sınıflandırma ise, ikincil devletler sistemi ile birincil devletler sistemi şeklinde formüle edilmektedir.²⁵ Diğer yandan, Bull, devletler sistemini, yeterli oranda temasta olan iki veya daha fazla devletin bir bütünü parçaları olacak şekilde hareket etmeleri ve birbirlerinin kararları üzerinde etkiye sahip olmaları olarak tanımlamaktadır.²⁶ Devletlerarasındaki temas doğrudan, işbirliğine dönük olmak zorunda değildir. Aynı şekilde dolaylı olabileceği gibi çatışan veya tarafsız da olabilir.

İngiliz Okulu'nun analizinde merkezi öneme sahip olan uluslararası kümelenme türü, daha öncede belirtildiği gibi, uluslararası toplumdur. Uluslararası toplum, hem Wight hem de Bull için benzersiz(*unique*) bir formdur. Wight, uluslararası toplumu dünya üzerindeki en kapsayıcı toplum şekli olması nedeniyle diğer her hangi bir türe benzemeyen bir toplum olarak tanımlar.²⁷ Wight için uluslararası toplumun özgünlüğünü belirleyen asıl unsur üyelerinin yapısıdır. Nihayetinde, uluslararası toplum, siyasal olarak örgütlenmiş toplumlardan yani devletlerden meydana gelir. Üyeleri sayıca az ancak toprak büyüklüğü, coğrafi konum, nüfus, kültürel ve sosyal yapıları itibarıyla standart bir topluma göre oldukça heterojendir. Uluslararası toplumun varlığını ortaya koyan en büyük dayanak ise uluslararası hukuktur.²⁸

Bull ise uluslararası toplumu daha kapsamlı şekilde tarif eder:

“ Bir *devletler toplumu* (ya da uluslararası toplum), belli ortak çıkarların ve ortak değerlerin bilincinde olan bir grup devletin, kendilerini birbirleriyle olan ilişkilerinde ortak bir kurallar setiyle bağlı olarak tasavvur ettikleri ve ortak kurumların işleyişini paylaştıkları bir toplum oluşturdukları zaman gerçekleşir.”²⁹

Bull'ın uluslararası toplum tanımında göze çarpan en önemli nokta, uluslararası toplumu oluşturan devletlerin ortak çıkar algısına (*the sense of common interest*) sahip olmaları vurgusudur. Ortak çıkar vurgusu sadece uluslararası toplumun devletler sisteminden ayıran temel özellik değildir; aynı zamanda uluslararası ilişkilerde düzenin kurucu unsurudur. Bull'ın ortak çıkar algısından kastı devletlerin verili durumlarda ulusal çıkarlarının ortaklaşması olarak düşünülmemelidir. Daha ziyade, uluslararası toplumun, onun da ötesinde sosyal yaşamın birincil hedeflerinin gerçekleşmesinde ortak çıkarları olduğuna dair bir algıdır. Diğer bir deyişle, devletler birbirinden farklı ve dahası çatışan siyasal hedeflere sahip olabilirler; ancak uluslararası toplumun devam etmesi hususunda birleştikleri ortak çıkar algısına sahip olmaları gerekir. Bull, bu algının devletler de sınırsız şiddet, anlaşmaların istikrarsızlığa sürüklenmesi ya da bağımsızlık ve egemenliklerinin tehlikeye girmesi korkusundan kaynaklanabileceğini belirtir.³⁰ Ortak çıkar unsuru ile birlikte diğer bir kavram ortak değer kavramıdır. Uluslararası toplumların oluşumunda ortak uygarlık geçmişi ya da en azından ortak kültürel kodların varlığı önemli bir etkidir.

Uluslararası toplumu, uluslararası devletler sisteminden ayıran en önemli unsurlar devletlerin sadece bazı belli çıkarları ve değerleri paylaşmaları değil; bunlara ek olarak devletlerin kendilerini diğerleriyle ilişkilerinde belli kurallar bütünüyle bağlı görmeleri de gerekmektedir. Uluslararası toplumda en temel kural, bizzat uluslararası toplumun devamını sağlamaktır. Nihayetinde,

²⁴Martin Wight, *Systems of States*, (Leicester: Leicester University Press, 1977), s. 22.

²⁵*Ibid.*

²⁶Bull, *The Anarchical Society*, s.9.

²⁷Wight, *Power Politics*, s. 106.

²⁸*Ibid.*, s.107.

²⁹Bull, *The Anarchical Society*, s. 13.

³⁰*Ibid.*, s. 64.

uluslararası toplum çözümlü devletler sistemine ya da uluslararası ilişkilerde Hobbesçu savaş durumuna dönebileceği gibi evrensel bir imparatorluğa ya da Kantçı kozmopolitan bir dünya toplumuna da evrilebilir. Dolayısıyla, uluslararası toplumun üyesi olan devletlerin onun devamını sağlamak üzere tekil siyasal yükümlülükleri – en temel olanı iç ve dış egemenliklerini sürdürebilme kapasitesi- bulunmaktadır. Uluslararası toplumun devamı için devletlerin sadece kendi egemenliklerini sürdürmeleri yetmez; aynı zamanda bir arada yaşama kuralına uymaları; yani toplumu oluşturan diğer politik birimlerin egemenlik haklarına da saygı göstermeleri gerekir. Son olarak, sadece işbirliği durumunda değil çatışma anlarında da ilişkileri düzenleyen kurallara (örneğin savaş hukukuna) riayet etmeleri gerekir.

Üçüncü vurgu ise, devletlerin uluslararası toplumun devamını sağlayacak şekilde uluslararası toplumu oluşturan kurumların işleyişinde işbirliğine katılmaları gerekir. Kendisi hâlihazırda benzersiz olan uluslararası toplum kendine özgü, belirgin kurumlara sahiptir: uluslararası hukuk, diplomasi, güç dengesi ve büyük güçler arasında ortak çalışma uluslararası toplumun kurumları arasında sayılabilir.³¹ Burada dikkat edilmesi gereken uluslararası toplumu oluşturan unsurların sadece hukuk ve uluslararası örgütler gibi liberal kurumlar olmadığı, güç dengesi ve büyük güçler arası işbirliği gibi bu mekanizmaların maddi temellerini oluşturan ve işlerliğini sağlayan realist konseptlerin de analize dâhil edildiğidir.

Son olarak, farklı düzeylerde bütünleşen uluslararası toplum türleri olabileceğini not etmek gerekir. Grotiusçu geleneği yansıtan, hukukun uygulanmasına tamamen bağlı olan devletlerin oluşturduğu dayanışmacı(*solidarist*) uluslararası toplum türünün yanı sıra buna muhalefet eden, devletlerin yoğun bir dayanışma göstermeyip, asgari bir amaçlar bütünü üzerinde anlaşarak uluslararası toplum oluşturabileceklerini ileri süren çoğulcu (*pluralist*) uluslararası toplum yaklaşımı da mevcuttur.³² Çoğulcu uluslararası toplum kavrayışı, devletlerarasındaki farklılıkların varlığını kabul eden özgürlük ve çeşitlilik değerlerine dayanmaktadır. Dayanışmacı uluslararası toplumdan farklı olarak devletler, bir arada yaşama hedefi etrafında kendilerini belirli ve fakat sınırlı kurallar ve kurumlarla bağlı kılarlar. Bu anlayışın temelinde, devletlerin birbirlerini toplumun eşit ve bağımsız üyeleri olarak karşılıklı olarak tanımaları ilkeleri yatar. Bu anlayış, devletlerin nihaî olarak öz savunma ihtiyaçlarını ve kendi kendilerine yetme ilkesini (*self-help*) göz ardı etmez. Böylece, çoğulcu uluslararası toplumda devletler kendi amaçlarını gerçekleştirecekleri bir özgürlüğe belli küçük sınırlamalarla sahiptirler.³³

Özetle, uluslararası ilişkilerde düzenin mümkün olup olmadığı sorusundan hareket eden İngiliz Okulu'nun ilk dönem temsilcileri için uluslararası toplum düzenin sağlanması için kilit öneme sahip uluslararası bir kümelenme türü ve uluslararası ilişkileri tahlil edebilecek bir analiz kavramıdır. Grotiusçu rasyonalizm temelinde şekillenen uluslararası toplumun kurucu üyeleri egemen bağımsız siyasal birimler yani devletlerdir. Ancak uluslararası toplumu diğer uluslararası devlet sistemlerinden ayırt eden ortak çıkar algısı ve ortak değer paydası devletlerin birbirleriyle ilişkilerini sürdürmek üzere anlaştıkları kurallar ve kurumlar aracılığıyla hayat bulur. Ortak çıkar ve ortak değer dünyasının eksikliği uluslararası toplumun doğmasına ve işlemesine engel teşkil edebilir. Ayrıca, uluslararası toplum tarihsel olarak uluslararası ilişkilerde görülen uluslararası kümelenme türlerinden sadece biridir, Hobbesçu savaş durumu ve Kantçı devrimcilikle her zaman rekabet içindedir. Dolayısıyla, uluslararası toplumlar evrilen, dönüşen ve yok olan tarihsel yapılardır.

İki Savaş Arası Dönemde Uluslararası Toplum: Doğuşu ve Evrimi

Uluslararası toplum, tarihsel olarak uluslararası devletler sisteminden evrilen; mekânsal olarak genişleyen veya daralan uluslararası sisteme işaret etmektedir. Bu bölümde, modern uluslararası

³¹ *Ibid.*, s. 48.

³² Hedley Bull, "The Grotian Conception of International Society", Martin Wight ve Herbert Butterfield (eds.) içinde, **Diplomatic Investigations**, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1966), s. 52.

³³ Kai Alderson ve Andrew Hurrell, **Hedley Bull on International Society**, (London: MacMillian Press, 2000), ss.8-9.

toplumun Avrupa’da doğuşu ve evrenselleşmesi süreci incelenecektir. Daha sonra, Birinci Dünya Savaşı sonrası çoğulcu uluslararası toplumun temel özellikleri Milletler Cemiyeti teşkilatı çerçevesinde irdelenecek; Uzak Doğu Asya ve Pasifik bölgesini kapsayan alt bir sistem olan Washington sistemi analiz edilecektir.

23 Birinci Dünya Savaşı Öncesi Uluslararası Toplumun Doğuşu ve Genişlemesi

Modern devletler sistemi 14. ve 15. Yüzyıllarda İtalya’da doğmuş; 18.Yüzyıl ile birlikte Avrupa ortak bir kültür çerçevesinde hareket eden bağımsız devletlerin oluşturduğu tek bir diplomatik birim olarak görülmeye başlanmıştır.³⁴ Tarihsel olarak oluşan bu yapı ilk olarak Avrupa devletler sistemiyken; kurumlarının inşası ile birlikte Avrupa uluslararası toplumuna dönüşmüştür. Bu dönemde, Avrupa uluslararası toplumunun tanımlayıcı özellikleri ise şunlardır: Rönesans ile birlikte doğan bağımsız ve egemen devlet fikrinin yaygın olarak uygulamaya geçmesi; her hangi bir siyasal birimin sistemin tamamına hâkim olmasını engelleyecek devletlerarası güç dengesi pratiğinin oluşumu; devletlerarası ilişkileri yürütme mekanizmalarının savaşı ve barışı düzenleyen kurallar bütünü olarak kodifikasyonu ile uluslararası hukukun meydana gelmesi; belli başlıları 1648 Westphalia, 1713 Utrecht ve 1815 Viyana olmak üzere mevcut uluslararası toplumun kural ve kurumlarını düzenleyen uluslararası kongrelerin toplanması geleneği; siyasal birimler arasında iletişimi sağlayan sürekli diplomasi ağının kurulması. Ancak, 1815 Viyana Kongresi de dâhil olmak üzere oluşan bu uluslararası toplum 19.Yüzyılın sonu ve hatta 20. Yüzyılın başına dek Hristiyan Avrupa devletlerinin üyesi olduğu Avrupa merkezli bir uluslararası toplumdur.

19. Yüzyılın yarısı itibariyle, Avrupa’nın denizaşırı genişlemesinin bir sonucu olarak, farklı bölgesel sistemleri içine alan ve evrenselleşme aşamasına geçen bir uluslararası devletler sistemi meydana geldi. Yine de, oluşan bu evrensel uluslararası sistem, henüz evrensel bir uluslararası toplum olarak tanımlanmamaktadır. Çünkü birimler arasındaki etkileşim, kolonileri de dâhil olmak üzere Avrupalı devletlere ek olarak, Afrika, Asya ve Amerika’daki siyasal birimler arasında siyasal, ekonomik ve askeri yönleri olan bir ilişki biçimi olmakla sınırlı kaldı.³⁵ Nihayetinde, bu yeni oluşumu uluslararası toplum olarak tanımlayabilmek için gerekli olan, onları biraraya getiren ortak çıkar algısı, devletlerin hakları ve ödevlerini belirleyen genel olarak kabul edilmiş kurallar seti ve ortak uluslararası kurumlar henüz oluşmamıştı. Vurgulanması gereken bir diğer nokta, bu sistemin, Avrupa’da oluşan, Avrupa uluslararası toplumuna evrilen; ancak oradan dünyaya uluslararası devletler sistemi olarak yayıldığı aşamada Avrupa dışı bölgelerdeki “uluslararası ilişkiler” pratiğinin Avrupa değerler sisteminden oldukça farklı olmasıdır. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu’nun hemen hemen 18. Yüzyıl sonuna dek dış dünya ile ilişki kurma prensibi eşit egemenlik ve mütakabiliyet ilkelerine değil; dinsel ayırım temelinde *Dar ul İslam-Dar ul Harb* ideolojisine dayanmaktaydı.³⁶ Aynı şekilde, Avrupa tarafından dış dünya ile ticari ve diplomatik ilişkiler kurmaları zorla dayatılmadan önce Çin ve Japonya için de “uluslararası ilişkiler” olarak adlandırılacak ilişki kurma pratiği süzeran-vasal arasındaki ilişki biçiminde emperyal düşünce temelinde şekillenmekteydi. Altı çizilmesi gereken son husus ise, farklı coğrafyalardaki siyasal ve tarihsel olarak çeşitlilik gösteren bu birimlerin 20.Yüzyıla doğru egemen devletler olarak tek bir siyasal birim türünde benzeşmeye başlamalarıdır. Böylece, 20. Yüzyıla gelindiğinde bu siyasal birimlerin uluslararası hukuk doktrinine göre egemen devlet olarak tanınıp tanınamayacakları uluslararası toplumun üyesi olarak kabul edilmelerini de belirleyen bir unsur olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.³⁷ Kuşkusuz farklı türdeki siyasal birimlerin egemen modern devletlere dönüşümleri iç siyasal ve sosyal

³⁴Adam Watson, “European International Society and Its Expansion”, Hedley Bull and Adam Watson (eds.) içinde, **The Expansion of International Society**, (Oxford: Claderon Press, 1984), ss. 24-5.

³⁵Hedley Bull, “The Emergence of A Universal International Society”, Hedley Bull and Adam Watson (eds.) içinde, **The Expansion of International Society**, s. 117.

³⁶Thomas Naff, “The Ottoman Empire and The European States System”, Hedley Bull and Adam Watson (eds.) içinde, **The Expansion of International Society**, s. 144.

³⁷ Bull, **op.cit.**, ss.118-9 ve 121-2.

değişimlerin sonucunda meydana gelmiş³⁸; Avrupa ve Avrupa dışındaki siyasal birimlerin birbirlerine benzeşmesiyle mümkün olmuştur.

Osmanlı Devleti 1856 Paris Konferansı ile; ABD, Meksiko, Çin, Japonya, İran ve Siam 1899 Lahey Konferansı ile; yine bunlara ek olarak 16 Latin Amerika devleti 1907 Lahey Konferansı ile tarihte ilk kez Avrupa merkezli uluslararası toplumun mekanizmalarına katılmaya başladılar. Her ne kadar bu dönemde Avrupalı olmayan devletler bu süreçlere dahil olsalar da, uluslararası toplumun, Avrupa merkezli olmaktan çıkıp evrensel bir form kazanmaya başlaması Birinci Dünya Savaşı sonuna denk gelmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sonunda 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda imzalanan ve genel olarak Versailles Düzenlemeleri olarak anılan antlaşmalar bütünü sadece mağlup devletlere dönük barış koşullarını belirlemekle sınırlı olmayıp, uluslararası ilişkilere yeni bir biçim kazandırma amacını da taşımaktadır. ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın 14 İlkesinde dile getirilen yeni diplomasinin kuralları ve Milletler Cemiyeti adı altında uluslararası bir örgütün kurulması evrenselleşmeye başlayan uluslararası topluma yeni kurallar ve normlar kazandırmıştır. O nedenle, Birinci Dünya Savaşından İkinci Dünya Savaşına dek geçen dönemde uluslararası toplumu analiz edebilmek için sisteme eklenen yeni kavram ve kurumlara bakmak gerekmektedir.

Milletler Cemiyeti

Büyük Savaş sonrası uluslararası ilişkilere rasyonel temellerde yeniden şekil verme amacı, Wilson'ın 14 İlkeleri arasında ifade edilen ve önceki dönemin gizli diplomasi araçlarının yerini alması planlanan, egemen devletlerin üye olacağı bir uluslararası örgütün kurulmasında somutlaşmıştır. Wilson için yeni kurulacak bir savaş sonrası uluslararası örgüt, uluslararası ihtilafları çözmeye "hazır", düzenli olarak çalışacak, daimi bir uluslararası kurum olmalıdır.³⁹Bu açıdan, Versailles Barış Antlaşması'nın ilk kısmını oluşturan MC Misakinin biçimlendirilmesi, 1919 Paris Barış Konferansı'nda ele alınan ilk konu olmuştur. MC'nin kuruluşu ve bu uluslararası örgüt çerçevesinde uygulamaya giren yeni ilke ve kurallar henüz evrenselleşme aşamasında olan iki savaş arası dönem uluslararası toplumunun dayandığı ilkeler bütünü olarak değerlendirilebilir.

ABD Başkanı Wilson ve onun temsil ettiği siyasal değerler bütünü için önceki dönemin gizli diplomasinin en önemli aracı büyük güçler arası güç dengesi mekanizmasıdır. Ancak, Wilson'a göre güç dengesi büyük güçler arası rekabeti engelleyememiş; uluslararası istikrarı sağlayamayıp savaşın çıkmasının önüne geçememiştir. Bu nedenle, Birinci Dünya Savaşı sonunda sadece Wilson için değil genel kamuoyunda da beklenti benzer bir yıkımı önleyecek şekilde yeni bir uluslararası ilişkiler pratiğinin hayata geçirilmesidir. Gerçekten de, MC geçmiştin diplomasi uygulamasından keskin bir kopuşu ifade eder.⁴⁰ Ancak, burada genellikle gözden kaçırılan nokta, sistemin baş mimarı ve Batı kamuoyundaki inancın aksine, genel olarak Versailles Düzenlemeleriyle, özel olarak Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu ve bu örgüte yüklenen görev ile aslında yeni bir güç dengesi inşa edilmiştir. Yine de, 1815 Viyana Kongresi'nin Avrupa Ahenginden farklı olarak Avrupa bu defa yeni sistemin inşasında Avrupa dışından bir aktörün, ABD'nin, takdirine ihtiyaç duymuştur. Wight'ın da belirttiği gibi uluslararası toplumun merkezi hala Avrupa olsa da işlerliği Avrupa-dışı güçlerin desteğiyle mümkün olacaktır.⁴¹

Versailles Düzenlemeleriyle restore edilen uluslararası toplumun merkezinde yeni kurulan Milletler Cemiyeti yer almaktadır. Yeni kurulan bu uluslararası örgüt dört temel öge üzerine inşa

³⁸ Çin ve Japonya'nın Avrupa uluslararası toplumu ile karşılaşmaları ve sonrasındaki iç politik dönüşüm için lütfen bkz. Shogo Suzuki, **Civilization and Empire China and Japan's Encounter with European International Society**, (London, New York: Routledge, 2009).

³⁹Ruth Henig, **The League of Nations**, (London, Haus Publishing, 2010), s.43.

⁴⁰Zara Steiner, **The Lights that Failed European International History 1919-1933**, (New York: Oxford University Press, 2005), s. 40.

⁴¹Wight, **Power Politics**, ss.200-1.

edilmiştir: kolektif güvenlik, anlaşmaların barışçıl tadili yöntemi, uluslararası çatışmaların barışçıl çözümü ve genel silahsızlanma. Ancak, iki savaş arası dönemin uluslararası toplumunu inşa eden kurallar ve kurumlar bütünü analiz edebilmek için bu uluslararası örgütü inşa eden ideolojik ve siyasal arka planı anlamak ve tartışmanın merkezini oluşturan MC Misakının müzakere sürecini ve onu biçimlendiren tarafların bu yeni uluslararası örgüt çerçevesindeki temel siyasal amaçlarını irdelemek gerekmektedir.

25

ABD Başkanı Wilson, savaşın bitimine doğru “ büyük ve küçük devletlere aynı şekilde siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak garanti etme amacıyla belli kurallar altında bir genel milletler cemiyetinin kurulacağını” vaat etmişti.⁴² Bu yeni kurulacak örgüt, kolektif güvenlik sistemiyle uluslararası barışın devamını sağlayacak ve savaşı engelleyecek bir etkili araç olarak düşünülmüştü. Yeni kurulan bu savaş sonrası örgütün merkezî unsuru, eski güç dengesi konseptinin yerini alacak ve daha sonraki yıllarda kolektif güvenlik kavramı olarak ifade edilecek olan, her üye devlete dış saldırı karşısında mevcut toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını temin eden “genel garanti sistemi”dir.⁴³ Diğer taraftan, Wilson için MC’nin kalbini oluşturan bu genel garanti sistemi iki nedenden ötürü özellikle İngiltere’yi rahatsız etmiştir. İlk olarak, bu haliyle madde, mevcut dengeyi değiştiren her hangi bir durumun üye bir devlete tehdit oluşturacağı şeklinde yorumlanmasına neden olabilirdi. İkincisiyse, her koşulda her hangi bir sınır değişikliği imkânsız hale gelmekteydi. İngiltere, Wilson’ın aklındaki kadar güçlü bir uluslararası örgüt fikrine soğuk yaklaşarak, katı garanti sisteminin, yeni uluslararası koşullarda anlaşmaların barışçıl tadili yöntemi ile yumuşatılmasını hedeflemişti. MC Misakının müzakere eden komitedeki İngiliz temsilci Lord Robert Cecil, bu amaçla, üye devletlerin “ uygulanması imkânsız hale gelen anlaşmaların yeniden tetkikini ve devamı durumunda dünya barışını tehlikeye atacak uluslararası koşulların değerlendirilmesini tavsiye edebilecekleri” bir maddenin Misaka eklenmesini önermiştir.⁴⁴ MC Misakının çekirdeğini bu iki ilkenin uzlaşısı oluşturmaktadır. Bu çerçevede, MC Amerika ve İngiltere işbirliğinin ürünü olarak değerlendirilebilir.

1919 Paris Barış Konferansı’nın üçüncü önemli aktörü olan Fransa’nın temel önceliği gelecekte muhtemel bir Alman saldırısını önleyecek ve Almanya karşısında kendi güvenliğini temin edecek mekanizmaların oluşturulmasıydı. MC’yi de bu önceliği sağlayacak araçlardan biri olarak gören Fransa, MC tasarrufunda bir uluslararası askeri gücün oluşturulmasını ve mağlup ülkelerin silahsızlanmasını gözlemleyecek bir sürekli komisyonun kurulmasını önermekteydi. Üye devletlerin silahsızlanma koşullarını gözlemleyen ve MC Konseyi’ne bu konuda görüş bildiren bir komisyonun kurulması Misakın dokuzuncu maddesiyle kabul edilirken; ABD ve İngiltere, Cemiyet’in emrinde uluslararası bir gücün kurulması fikrini reddetmişlerdi. Bu durum, Cemiyet’in uluslararası çatışmalara etkin şekilde müdahale etme kabiliyetini önemli ölçüde etkilemiştir. Cemiyet’in asıl mimarları için MC’nin ardında yatan temel ilke “uluslararası liberalizm” (liberal internationalism⁴⁵) düşüncesine dayanmaktadır. Bu açıdan, Cemiyet’in kabiliyeti, emrindeki bir askeri güce dayanmaktan öte, uluslararası bir anlaşmazlığın barışçıl yollarla çözümü için baskı yapacak demokratik kamuoyunun gücüne olan inanca yaslanmaktadır. Dolayısıyla, MC, E.H.Carr’ın da belirttiği gibi liberal demokratik düşüncenin kamuoyuna olan inancının uluslararası toplumun normları arasına dahil edilmesi sürecinin ürünüdür.⁴⁶ Bu açıdan, MC’nin kurucuları için yeni uluslararası toplumun en büyük yaptırım kaynağı kamuoyunun gücüydü.

Savaşı diplomasinin bir aracı olmaktan çıkaran ilk uluslararası antlaşma olan 1928 Paris Paktı⁴⁷ öncesi dönemde MC Misakı da, uluslararası ilişkilerde savaşı yasaklamamış; sadece savaşın

⁴²Ruth Henig, “Appendix Two: A Summary of Woodrow Wilson’s Fourteen Points”, **Verailles and After 1919-1933**, (London, New York: Routledge, 1995), ss. 75-6.

⁴³Fred S. Northedge, **The League of Nations: Its Life and Times 1920-1946**, (Leicester: Leicester University Press, 1986), s. 30.

⁴⁴Henig, **The League of Nations**, s. 35.

⁴⁵“Liberal internationalism” teriminin doğrudan çevirisinden ziyade Türkçe kullanıma daha uygun olduğu için uluslararası liberalizm ifadesi tercih edilmiştir.

⁴⁶E. H. Carr, **YirmiYılKrizi1919-1939**, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), s.80.

⁴⁷“General Treaty for the Renunciation of War” 27 Ağustos 1928, (Çevrimiçi) http://www.iilj.org/courses/documents/Kellogg-BriandPact_000.pdf, 07 Ocak 2013.

başvurulabileceği meşru yöntemleri belirlemiştir. Kamuoyunun gücüne inananlar için, herhangi bir uluslararası anlaşmazlığın çatışmaya dönüşmesi, devletlerarasındaki farklılıkları giderecek şekilde acil ve etkili önlemler alacak bir uluslararası mekanizmanın kurulmasıyla engellenebilirdi.⁴⁸ Anlaşmazlıkların uluslararası bir çatışmaya dönüşmeden önce çeşitli yöntemlerle zamana yayılması demokratik kamuoyunun hükümetleri üzerinde sorunun barışçıl çözümü yönünde baskı yapmalarına olanak tanımak amacını güdüyordu. Bu nedenle, Misakın 12., 13. ve 15. Maddeleri çatışmaya dönüşebilecek bir uluslararası anlaşmazlığı, üye devletlerin hakemliğe, yargısal çözüme ya da Cemiyet Konseyi'nin değerlendirmesine götürebilecekleri düzenlemeleri içermekteydi. Her durumda üye devletler, hakem kararına ya da Cemiyet Konseyi'nin oy birliği ile aldığı bir karara aykırı olarak savaş ilan etmemeyi kabul ettikleri gibi bu yöntemlerin herhangi birisiyle verilen bir karardan sonra üç aylık bir süre boyunca savaşa başvurmamayı da taahhüt etmekteydiler. Misakın 16. Maddesi, Cemiyet üyelerinden birine çerçevesini çizdiği koşullar dışında bir savaş ilanı olursa bunun diğer tüm üyelere karşı da bir savaş eylemi olarak sayılacağını belirtmekteydi. Bu açıdan, MC, anlaşmazlığa taraf olan devletlerin iddialarının dinleneceği ve çatışmanın çözümüne dönük raporların üretileceği bir müzakere kurumu olarak tasarlanmıştır. Barışı sağlayacak ve saldırganları cezalandıracak kararları alacak olanlar da doğrudan egemen üye devletlerdir. Dolayısıyla MC, kararların otomatik olarak alındığı bir ulus-üstü örgütlenme fikrine değil; egemen ulusal devlet düşüncesinin temel alındığı bir örgütlenme olarak biçimlenmiştir.

MC'nin evrenselleşme aşamasındaki uluslararası toplumun güçlü bir kurumu olması önündeki bir diğer engel ise, Misakın girişinde ırkların eşitliği ilkesinin yer alması yönündeki Japon önerisinin özellikle ABD ve Avusturalya'nın itirazları nedeniyle reddedilmesidir.⁴⁹ Bu sadece, söz konusu ülkelerin Uzak Asya'dan gelen göçmenlere karşı ayrımcı politikalarının devamına neden olmamış, aynı zamanda MC'nin de zeminini zayıflatmıştır. Bu ilkenin reddi, MC'yi kültürel ve ideolojik olarak Batı üstünlüğüne dayanan bir kurum olarak tescil etmiştir. Irksal eşitlik ilkesinin kabul edilmemesi, 1930'larda Japonya'daki milliyetçilerin uluslararası işbirliğine yakın olan kesimler karşısında ellerini güçlendirecek bir araç olacaktır.

Son olarak, MC'nin evrensel bir uluslararası örgüt olmasını zayıflatan diğer bir etken ise Monroe doktrini gibi bölgesel düzenlemelerin Misak ile çelişmeyeceğinin belirtilmesiydi. ABD Başkanı Wilson'ın Paris Barış Konferansı görüşmelerine ara vererek Şubat 1919'da Washington'da bulunduğu sırada ABD'nin Cemiyet'e üyeliğinin o ana dek Monroe Doktrini tarafından muhafaza edilen Amerikan kıtasındaki ilişkilere MC'nin müdahale edebileceği yönünde eleştiri alması, bu tür bölgesel alt sistemlerin varlığının önünü açmıştı.⁵⁰ Bu durum sadece Monroe Doktrini için bir istisna oluşturmamış, 1922 Washington Deniz Konferansı ile Uzak Asya ve Pasifik bölgesinde büyük güçler arası güç dengesini oluşturan bir alt sistemin oluşmasının önünü açtı. Böylece, MC'nin temsil ettiği yeni diplomasinin ilke ve kurallarını hiç bir sınırlama olmaksızın uygulama olanağı da daraltıldı.

Kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, 1919 Paris Barış Konferansı sadece mağlup devletlerle barış antlaşmalarının koşullarını belirlememiş, eski gizli diplomasinin yerini alacak olan yeni açık diplomasinin kurallar ve kurumlarının oluşması için de platform olmuştur. İki savaş arası dönemin uluslararası ilişkilerinin yeniden yapılanmasında açık diplomasinin kalbini, Millet Cemiyeti oluşturmuştur. Temelinde uluslararası liberalizm fikrinin yattığı bu yeni uluslararası ilişkiler pratiği, demokratik kamuoyunun gücüne ve egemen devlet ilkesine dayanmaktadır. Sadece büyük güçlerin değil, aynı zamanda küçük devletlerin de güvenliğini garanti eden bu yeni sistem, kuralları ve kurumlarıyla Avrupa uluslararası toplum deneyiminin evrenselleşmesinin en önemli adımını oluşturmaktadır. Hedley Bull'ın ilk bölümde verilen kapsamlı uluslararası toplum tanımıyla kıyasladığımızda, Milletler Cemiyeti ve onun simgelediği yeni uluslararası ilişkiler pratiği, Bull savunduğu gibi dayanışmacı bir uluslararası toplum formundan ziyade daha çoğulcu bir uluslararası toplum örneğini arz etmektedir. MC'nin temelinde yatan ortak çıkar bilinci, Birinci Dünya Savaşı'nın yıkımını yaşayan devletler için 'bir arada yaşama' hedefini gerçekleştirmekle sınırlıdır. Bu açıdan bakıldığında kolektif güvenlik konsepti bu sınırlı hedefi gerçekleştirmenin bir aracı olan sınırlı bir

⁴⁸Henig, *op.cit.*, s. 46-7.

⁴⁹Steiner, *op.cit.*, 44-5.

⁵⁰Henig, *Verailles and After 1919-1933*, s.16.

uluslararası kural olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, MC sistemi devletlerin egemen eşitliği ilkesine dayalı olarak inşa edilmiştir. Birkaç istisna dışında en önemli kararların oybirliği ile alınması, devletlere kendi amaçları önünde engel teşkil edecek kararların alınmasını önleyecekleri veto mekanizmasını sağlamıştır. Gevşek bir uluslararası toplum örneği arz eden MC sisteminin etkin işleyişi, İngiliz Okulu'nun önemle vurguladığı gibi sistem içindeki büyük güçlerin işbirliği ile mümkündür. Ancak, en başından Versailles Antlaşmasının ABD Senatosunca reddedilmesi nedeniyle

- 27 ABD'nin MC sistemine üye olmaması, iki savaş arası dönemde sistemi etkin şekilde işletecek önemli bir aktörün eksikliğine neden olacaktır. Öte yandan, Bolşevik Devrimi sonrası Rusya'nın sistemin tamamen dışına çıkmış olması ve 1934 gibi geç bir tarihe dek MC'ye üye olmaması güç boşluğu yaratacak diğer bir etkidir.

Washington Sistemi

Uzak Asya'da ve Pasifik bölgesinde diplomasinin çerçevesini sadece MC sistemi değil; ondan daha etkin şekilde 1921-22 Washington Konferansı sonucunda kabul edilen bir dizi anlaşma belirlemiştir. MC Misakı hâlihazırda bu tür bölgesel oluşumların kendisiyle çelişmeyeceğini kabul etmiştir. Washington Konferansı, deniz gücü silahlanması için yeni bir düzenleme ihtiyacından doğmuş olsa da sadece büyük güçler arası deniz gücü dengesinin çerçevesini belirlememiştir. Uzak Asya ve Pasifik bölgesindeki diğer uluslararası sorunları da kapsayacak şekilde sonraki yıllarda büyük güçler arası ilişkilerin genel hatlarını da çizmiştir. Bu çerçevede, Konferans sonucunda, deniz gücünün sınırlandırılması konusunda kapsamlı düzenlemeler yapılmış, ilk olarak 1902'de imzalanan İngiliz-Japon ittifakının yerini alan Dört Güç Antlaşması (*The Four-Power Treaty*) ve Çin'in toprak bütünlüğünü korumayı taahhüt eden Dokuz Güç Antlaşması (*The Nine-Power Treaty*) imzalanmıştır.

Dört Güç ve Dokuz Güç Antlaşmaları, Pasifik bölgesindeki savaş sonrası siyasi çözümün temelini oluşturmaktadır ve 1919 Paris Barış Konferansı'yla doğan uluslararası liberalizmin Avrupa'dan, ABD'nin aktif bir tarafı olduğu Pasifik bölgesine genişletilmesi olarak değerlendirilmektedir.⁵¹ Dört Güç Antlaşmasıyla, ABD, Fransa, İngiltere ve Japonya, bölgedeki mevcut statükoyu sürdürmeyi ve dış bir tehdit ya da kendi aralarındaki bir anlaşmazlık durumunda birbirlerine danışmayı taahhüt altına aldılar.⁵² Dokuz Güç Antlaşması ise doğrudan Çin'e ilişkin düzenlemelerin yapıldığı bir uluslararası bağittir. Antlaşmaya taraf olanlar, Çin'in egemenliğine, siyasi bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeyi kabul ederken, "Açık Kapı" ilkesiyle Çin'de ticaret ve sanayi alanında birbirlerinin eşit fırsatlara sahip olduklarını benimsediler.

Washington Konferansı düzenlemeleri Japonya için kendi emperyal çıkarları ile yeni oluşan uluslararası liberalizm fikrinin uyumlulaştırılmasını ifade etmektedir. Kuşkusuz bu düzenlemeler, Açık Kapı politikası ile Japonya'nın Çin'deki mevcut çıkarları arasındaki bir çatışmayı tamamen yok etmemiştir. Fakat Japonların Washington'daki temel amacı belli ödünleri kabul ederken özellikle Manchurya ve İç Moğolistan'daki nüfuzlarının konsolide edilmesidir.⁵³ Diğer yandan, Çin Konferans'ta etkin şekilde temsil edilse de iç savaş durumu ve güçlü bir merkezi hükümetin bulunmaması Çin'in eşit ve egemen bir devlet olarak Washington sistemine dahil olmasını engelledi. Konferans sonucundaki düzenlemelerde Çin'in bu aşağı statüsü Çin milliyetçileri tarafından en büyük eleştiri konusu olacaktır.⁵⁴ Sonuçta, iki tarafın bu rezervlerine ve antlaşmaya taraf olan devletlerin farklı yorumlamalarına karşın Washington sistemi, Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Asya-Pasifik bölgesinde uluslararası ilişkilerin genel çerçevesini oluşturmuştur.

⁵¹Steiner, *op.cit.*, ss.708-9.

⁵²The Four-Power Treaty, *The Avalon Project*, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/tr1921.asp, (Erişim 02 Ocak 2013, 19.56)

⁵³Sadao Asada, "Japan's 'Special Interests and the Washington Conference'", *The American Historical Review*, Cilt. 67, Sayı 1, (Ekim, 1961), ss.62-3.

⁵⁴Ian Nish, *Japanese Foreign Policy in the Interwar Period*, (Westport: Greenwood Publishing, 2002), ss.40-3.

Mançurya Krizi

18 Eylül 1931'de Japonya denetimindeki Güney Mançurya Demiryolundaki bir patlamayı bahane eden Mançurya'daki Japon Kwantung Ordusu ertesi gün Tokyo'daki hükümetin rızası olmaksızın Mançurya'nın Mukden kentini işgal etti. Bu olay, sadece Çin ve Japonya arasındaki Mançurya Krizini tetiklemeyle kalmayıp, 1919 kurulan yeni uluslararası sistemin ve MC'nin uluslararası sorunları çözüme kabiliyetinin yetersizliğini ortaya koyan, İkinci Dünya Savaşı öncesindeki olaylar dizisinin başlangıcı olarak değerlendirildi. Mançurya Krizi, Çin ve Japonya arasında doğrudan bir savaşa yol açmasa da, 21 Eylül'de Çin'in sorunu Misakın 11. Maddesi çerçevesinde Cemiyet'e taşınması ve 1928 Paris Paketi'ne dayanarak ABD'yi yardıma çağırmasıyla sorun bölgesel olmaktan çıkıp uluslararasılaştı. Krizin ilerleyen safhalarında Japonya'nın Mançurya'da kendi denetiminde kukla bir devlet olan Mançukuo'yu kurması ve Mart 1933'te MC üyeliğinden ayrıldığı ilan etmesi MC şemsiye altında inşa edilen uluslararası sisteme indirilen ilk darbe olarak görülmektedir.⁵⁵

Japonya'nın Çin'in bu bölgesindeki varlığı, 1905 Rus-Japon Savaşı sonrasında imzalanan Portsmouth Anlaşması ile Rusya'nın Liaotung ile birlikte Mançurya'daki tüm ayrıcalık ve haklarını Japonya'ya bırakmasına dayanmaktaydı.⁵⁶ Mançurya daha sonraki yıllarda Çin'deki Japon ekonomik ve demografik varlığının en yoğunlaştığı bölge oldu. Bu nedenle, Japonya, Çin'le 1915 yılında bölgedeki nüfuzunu sürdüren ve Güney Mançurya Demiryollarını işletme hakkını 99 yıla uzatan bir anlaşma imzalayarak Mançurya'daki varlığını garanti altına aldı.⁵⁷ Japonya'nın bölgedeki uyruklarını ve yatırımlarını korumakla görevli olan Kwantung Ordusu, zamanla bölgedeki Japon nüfusunun asli aktörü haline geldi.

1932 başında çatışmalar, birçok Batılı yatırımın ve yerleşimin olduğu Şangay'a doğru kaymaya başlayınca dek Mançurya Krizi, Batı'da gerektiği gibi ilgi görmedi. Genel olarak kriz Batı'da barışı tehdit eden bir olay olarak değerlendirilmedi. ABD'nin geçici bir süre Cemiyet'in oturumlarına gözlemci olarak katılmasına karşın, MC, etkin yaptırımlar uygulama kararından ziyade aylar süren müzakereler sonunda bölgeye İngiliz Lord Lytton başkanlığında bir komisyon gönderdi. 1933 yılına gelindiğinde, Cemiyet her hangi bir yaptırım kararı almaksızın Japonya'yı kınamakla yetindi. Batılı büyük devletlerin ve MC'nin Mançurya krizinde Japonya'ya karşı etkin bir önlem almaması üç temel soru çerçevesinde değerlendirilebilir: İlki, iki savaş arası dönemde uluslararası toplumun kilit normu olan kolektif güvenlik sistemini çalıştıracak ülkelerde ekonomik ve askeri yeterli kapasite mevcut muydu? İkincisi, bu yönde büyük güçler arası işbirliği sağlamaya dönük ortak bir niyet var mıydı? Üçüncüsü, siyasal ve kültürel iklim barışçıl çözümün aracı olarak görülen bir kamuoyu yaratmaya elverişli miydi? Bu üç temel soru, İngiliz Okulu perspektifiyle değerlendirildiğinde, aynı zamanda, uluslararası toplumun işlerliğini sağlayacak maddi bir altyapının var olup olmadığı da ortaya koyacaktır.

İlk olarak, ekonomik cepheden bakıldığında, 1929 Dünya Ekonomik Krizi nedeniyle Batılı devletler ciddi ekonomik sorunlarla karşılaşmışlardı. İngiltere'nin, Mançurya Krizinin çıkmasından kısa bir süre sonra altın standardından çekilmesi, Batı için mali krizi daha derinleştirmişti. Devletlerin katı mali ve finansal önlemler almak durumunda kalmalarının yanı sıra 1929 Buhranı devletlerarası ticareti de olumsuz yönde etkilemişti. Örneğin, 1929-1930 arasında Japonya'nın ihracatı yüzde 40'tan fazla azalmış ve en önemli ihraç maddesi olan ipeğin fiyatı oldukça düşmüştü.⁵⁸ Böylece devletler hâlihazırda korumacı ekonomik politikalara yönelmişlerdi. Bu durum, bir başka devlete ekonomik yaptırım uygulama kapasitesini oldukça azaltmıştı. Askeri açıdan bir yaptırım için Uzakdoğu Asya'da Japonya dışında var olan üç büyük güç, ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği, bu tür bir kapasiteye sahip değildi. Japonya, 1922 Washington Konferansı'ndan bu yana Batı Pasifik'teki en büyük deniz gücüne sahipti. İngiltere'nin ise Malta'nın doğusunda filosu bulunmuyordu.⁵⁹ Öte yandan, askeri bir

⁵⁵Steiner, *op.cit.*, s.707.

⁵⁶Burak S. Gülboy, "19. YüzyıldaUzakdoğuAsya'dakiGüçDengesininEvrimi", DenizÜlkeArıboğan (ed.) içinde, **Çin'inGölgesindeUzakdoğuAsya**, (İstanbul: BağlamYayınları, 2001), s. 39.

⁵⁷Steiner, *op.cit.*, s. 713.

⁵⁸*Ibid.*, s. 717.

⁵⁹Henig, *The League of Nations*, s. 138.

harekât durumunda ABD'nin Filipinler'deki askeri üssüne uzaklığı Japonya'dan oldukça fazlaydı. Sovyetler Birliği ise kollektifleştirme ve askeri modernizasyon programlarına başladığı bir dönemde Japonya ile karşılaşacak güçte olmadığını farkındaydı. Gerek Uzakdoğu Asya'daki statüyü belirleyen Dört Güç Antlaşması gerekse Çin'in egemenlik haklarına saygı göstermeyi taahhüt altına alan Dokuz Güç Antlaşmasının kurduğu bölgesel sistem Japonya'nın eylemi ile ihlal edilmiş olsa da bu antlaşmalar her hangi bir otomatik yaptırım maddesi içermiyordu.

29

İkincisi, 1929 Dünya Ekonomik Krizi devletlerin sadece ekonomik güçlerini etkilememiş, kendi iç sorunlarına odaklanmalarına neden olmuştu. Dolayısıyla, Japonya'ya karşı etkin bir yaptırım uygulayacak büyük güçler arası mekanizmanın kurulması mümkün olmadığı gibi Batılı büyük devletlerde bu yönde bir niyet de mevcut değildi. ABD Başkanı Herbert Hoover, kendi ülkesinin ekonomik sorunlarıyla meşguldü ve izolasyonist dış politikadan çok uzaklaşmış değildi. İngiliz kabinesi benzer şekilde mali ve ekonomik problemlerin çözümüne yoğunlaşmış; Uzakdoğu Asya'daki stratejik çıkarları bakımından Japonya'yı destekleyen bir politikadan yanaydı. ABD'nin dâhil olmadığı ekonomik ve askeri bir yaptırıma İngiltere'de katılmayacaktı.⁶⁰ Uzakdoğu Asya'da küçük adalara sahip olan Fransa ve Hollanda da ekonomik çıkarları nedeniyle Çin'den ziyade Japonya'ya yakın bir politika güdüyorlardı. 1920'ler ve 1930'larda Batılı güçler için hâkim olan algı, Japonya'nın yükselen Çin milliyetçiliğinin tehdit ettiği Batılı emperyal çıkarların bölgedeki koruyucusu olduğu yönündeydi.⁶¹ Örneğin, 1927'de İngiltere Şangay'daki yatırımlarına dönük milliyetçi Çinlilerin saldırısı karşısında Hong Kong'dan askeri bir birlikle müdahale etmişti. Japonya, Çin karşısında Batı uygarlığının bölgedeki temsilcisi olarak görülüyordu. Çin, uzun süredir, merkezi güçlü bir hükümetin olmadığı ve yakın zamanda iç savaşın yaşandığı kaotik bir durumdaydı. Dolayısıyla bölgede istikrarı sağlayacak egemen bir siyasal birim olarak değerlendirilmiyordu. Egemen ve bağımsız devlet olarak tanınmaması Çin'i uluslararası toplumun eşit bir üyesi olmaktan da alıkoymaktaydı. En önemlisi, Mançurya'nın Batılı devletlerin kendi çıkar alanları dışında olması kolektif güvenlik sistemini işletecek büyük güçler arası işbirliğinin oluşması önündeki en büyük engeldi.

Son olarak, hükümetlere barışçıl yönde baskı yapacak kamuoyu gerek Batılı devletlerde gerekse de Çin ve Japonya'da oluşmamıştı. Kriz MC platformuna taşındığında, iletişim olanaklarının yetersizliği, gelen bilgilerin güvenilirliğine dair kuşku ve bölgenin Avrupa'dan uzak olması Batı'da krize dair algının uzun süre netleşmemesine neden oldu. Krizin Şangay'a sızdığı kısa bir süre dışında Batı kamuoyunun gündemine Japonya'nın Mançurya'yı işgalinden ziyade yaşanan ekonomik krizin yarattığı sorunlar hâkimdi. Diğer yandan, krizin tarafı olan iki ülkede de kamuoyları demokratik ve barış yanlısı olmaktan oldukça uzaktı. Her iki ülkede de artan milliyetçilik ülke kamuoylarını Batı tarafından kurulan uluslararası sistemin aleyhine çevirmişti. Çin'de sadece Çang Kay-Şek başkanlığında Nanking'te kurulan Kuomintang Hükümeti değil, güney batıda örgütlenen Mao Zedong taraftarları da Çin egemenliğini kısıtlayan uluslararası düzenlemelere itiraz etmekteydiler. Japonya'da ise ekonomik krizin de etkisiyle militarizm yanlısı yayılmacı politikaları destekleyen bir kamuoyu oluşmuştu. Dahası Mançurya'daki Kwantung Ordusu Tokyo'daki hükümetten bağımsız şekilde hareket etmekteydi. Dolayısıyla 1919'da MC'yi kuranların inandıkları demokratik kamuoyunu oluşturacak siyasal ve kültürel iklim gerek Batıda gerekse de Çin ve Japonya'da bulunmuyordu.

Özetle, Mançurya krizi MC'nin kapasitesinin test edildiği önemli bir olaydır. Ancak, unutulmaması gereken Japonya Mart 1933 tarihine dek MC çerçevesindeki diplomatik süreçlere dâhil olmuş; Çin ise Japonya ile doğrudan bir savaşa girmektense 1919 Paris Barış Konferansında oluşturulan yeni sistemin ve diğer uluslararası düzenlemelerin mekanizmalarına başvurmuştur. Örneğin, Japonya yeni dönemin ilkeleri ile açıktan çatışmamak için uluslararası sistemden tamamen ayrılıncaya dek Mançurya'da eski dönemin sömürgeci zihniyetini anımsatacak doğrudan bir yönetim tarzını tercih etmemiştir.⁶² Aslında bu, uluslararası toplumun yeni ilkeleri ile kendi ulusal çıkarlarını

⁶⁰ *Ibid.*, ss.724-6.

⁶¹ Sally Marks, *The Illusion of the Peace International Relations in Europe 1918-1933*, (New York: Palgrave Macmillan, 2003), s. 132.

⁶² Ayrıntılı bir analiz için lütfen bkz. Y. Tak Matsusaka, "Managing Occupied Manchuria, 1931-1934", Peter Duus ve diğerleri (eds.) içinde, *The Japanese Wartime Empire, 1931-1945*, (New Jersey: Princeton UP, 1996), ss.97-195.

gerçekleştirmede yaşanan gerilim, tam da bu dönemde uluslararası toplumun önemli bir olgu olarak varlığını göstermektedir. Dolayısıyla, iki savaş arası dönemde uluslararası toplumun bu krize cevap verememesinin nedeni bu mekanizmaların yetersizliğinden ziyade bunları destekleyecek maddi altyapının eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, sistemin bu krize yanıt verememesine kolektif güvenlik sistemini çalıştıracak ekonomik ve askeri kapasitenin yetersizliği; bu yönde büyük güçler arası işbirliği ve bu işbirliğini sağlayacak ortak bir niyetin oluşmaması ile barışçıl çözümün aracı olarak görülen demokratik bir kamuoyunu oluşturacak siyasal-kültürel iklimin eksikliği neden olmuştur.

Sonuç Yerine

Bu çalışmanın en temel katkısı genel olarak uluslararası ilişkiler disiplininde özel olarak da uluslararası tarih dalında son yıllarda gerektiği kadar ilgi gösterilmeyen iki savaş arası dönem uluslararası sistemini kuramsal bir bakış açısıyla incelemesinde yatmaktadır. Bu çerçevede, ilk olarak İngiliz Okulu'nun kuramsal tartışmaları ve bu yaklaşımın uluslararası ilişkiler kuramına önemli bir katkısı olan uluslararası toplum kavramları tartışılmıştır. Uluslararası ilişkilerin doğası anarşik olmakla birlikte, devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde belli bir düzen kurma amacı taşıdıkları ortaya konmuştur. Bu bağlamda, modern uluslararası sistemde daha gevşek olan devletler-sisteminin dışında belli bir ortak çıkar ve değer algısının temelini oluşturduğu uluslararası toplum olgusuyla da gerek kuramsal gerekse tarihsel olarak karşılaşmaktayız. Bu açıdan, iki savaş arası uluslararası sistemi yeni normlar ve ilkelerle birlikte inşa edilen, daha gevşek ve kırılabilir bir tür olan çoğulcu bir uluslararası toplum formu olarak tanımlayabiliriz. Bu durum, iki ana nedenden kaynaklanmaktadır: İlki, modern uluslararası toplum tarihsel olarak Avrupa merkezlidir. Avrupa'da doğmuş ve Batı uygarlığının değerlerini yüklenmiştir. Avrupa merkezli bu uluslararası toplumun diplomasi mekanizmalarına 19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başı itibarıyla Avrupa-dışı devletler katılmaya başlamışlardır. Dolayısıyla, Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönem evrenselleşme aşamasındaki modern uluslararası toplum biçimlendiği erken bir evredir. İkinci neden ise, iki savaş arası dönemde devletlerarası ortak çıkar algısı sadece Birinci Dünya Savaşı gibi bir felaketin tekrar etmemesiyle sınırlıdır. Bu evredeki uluslararası toplumun zemini bu ince çıkar ortaklaşmasında yatmaktadır. Bununla birlikte, MC sisteminin temsil ettiği uluslararası liberalizmin uygulamaya soktuğu yeni ilke, kural ve değerler en başından beri devletlerin kendi çıkarları ile kolaylıkla uyumlulaştıramadıkları kurallar ve ilkeler seti olmuştur. Mançurya krizinin de gösterdiği gibi dünya ekonomisinin çöktüğü andan itibaren erken evredeki uluslararası toplumun kurallar ve kurumlar bütününe işletecek maddi ve moral altyapı, yetersiz kalmaya başlamıştır. Kısacası, iki savaş arası uluslararası toplum, onu destekleyecek büyük güçler arası işbirliği ve güç dengesi olmaksızın kırılabilir bir yapıya sahiptir.

Kaynakça

- ALDERSON, Kai ve HURELL, Andrew, **Hedley Bull on International Society**, (London: MacMillian Press, 2000)
- ASADA, Sadao, “Japan’s ‘Special Interests and the Washington Conference”, **The American Historical Review**, Cilt. 67, Sayı 1, (Ekim, 1961).
- 31 BULL, Hedley, **The Anarchical Society**, (London: Palgrave, 1977).
- “Society and Anarchy in International Relations”, Martin Wight ve Herbert Butterfield (eds.) içinde, **Diplomatic Investigations**, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1966), ss.35-50.
- “The Emergence of A Universal International Society”, Hedley Bull and Adam Watson (eds.) içinde, **The Expansion of International Society**, (Oxford: Clarendon Press, 1984).
- “The Grotian Conception of International Society”, Martin Wight ve Herbert Butterfield (eds.) içinde, **Diplomatic Investigations**, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1966), ss. 51-73.
- CARR, E.H., **Yirmi Yıl Krizi 1919-1939**, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010).
- DEVLEN, Balkan ve ÖZDAMAR , Özgür, “Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 7., Sayı. 25, (Bahar, 2010), ss.43-68.
- DUNNE, Tim, “The English School”, Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith (eds.) içinde, **International Relations Theories Discipline & Diversity**, (New York: Oxford University Press, 2010)
- GÜLBOY, Burak S., “ 19. Yüzyılda Uzakdoğu Asya’daki Güç Dengesinin Evrimi”, Deniz Ülke Arıboğan (ed.) içinde, **Çin’in Gölgesinde Uzakdoğu Asya**, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001).
- HENIG, Ruth, **The League of Nations**, (London, Haus Publishing, 2010).
- **Verailles and After 1919-1933**, (London, New York: Routledge, 1995).
- MARKS, Sally, **The Illusion of the Peace International Relations in Europe 1918-1933**, (New York: Palgrave Macmillian, 2003).
- MATSUSAKA, Y. Tak, “Managing Occupied Manchuria, 1931-1934”, Peter Duus ve diğerleri (eds.) içinde, **The Japanese Wartime Empire, 1931-1945**, (New Jersey: Princeton UP, 1996), ss.97-195.
- NAFF, Thomas, “ The Ottoman Empire and The European States System”, Hedley Bull and Adam Watson (eds.) içinde, **The Expansion of International Society**, (Oxford: Clarendon Press, 1984).
- NISH, Ian, **Japanese Foreign Policy in the Interwar Period**, (Westport: Greenwood Publishing, 2002),
- NORTHEGGE, Fred S., **The League of Nations: Its Life and Times 1920-1946**, (Leicester: Leicester University Press, 1986).
- STEINER, Zara, **The Light that Failed European International History 1919-1933**, (New York: Oxford University Press, 2005).
- VIOTTI, Paul R. ve KAUPPI, Mark V., **International Relations Theory**, (New York & London: Longman, 2010).
- WATSON, Adam, “European International Society and Its Expansion”, Hedley Bull and Adam Watson (eds.) içinde, **The Expansion of International Society**, (Oxford: Clarendon Press, 1984).
- WIGHT, Martin, **Systems of States**, (Leicester: Leicester University Press, 1977).
- “Why is There no International Theory?”, Martin Wight ve Herbert Butterfield (eds.) içinde, **Diplomatic Investigations**, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1966), ss.17-34.
- **International Theory The Three Traditions**, (New York: Holmes & Meier, 1992).
- **Power Politics**, (New York, London: Continuum 2004).